

Институтът по математика и информатика при БАН стартира работа по проекта „Фокус“, в който се предвижда създаването на нова изследователска катедра – „Насърчаване на цифровото културно наследство чрез отворени иновации и отворена наука“. Основните цели на Проекта са повишаване на научното качество и международната видимост на Института по математика и информатика в областите отворена наука и цифрово наследство; изграждане на устойчив модел за сътрудничество между науката и културните институции; утвърждаване на лидерската роля на Института в областта на дигитализацията. Начело на новата катедра застава доц. Милена Добрева (Университет на Стратклайд, Великобритания), чийто международен опит ще допринесе за изграждането на елитен изследователски екип.

Зина СОКОЛОВА

Доц. Милена Добрева израства в семейство на хора, занимаващи се с хуманитарни науки – баща ѝ Петър Добрев е виден специалист по стопанска история, а в предните поколения има учители и радатели за българщината. Затова е съвсем естествено след седми клас да се насочи към Националната гимназия за древни езици и култури. Завършва я през 1986 година. Точно тогава в България започват да навлизат персоналните компютри.

Новите технологии я заинтригуват, става ѝ интересно как те могат да се прилагат в хуманитаристиката. И оттам тръгва всичко. Прави рязък завой и отива да учи информатика. Попада във втория випуск на тази съвсем нова специалност в Софийския университет, продължавайки да следва своя интерес –

*как информатиката
може да се приложи
в хуманитарните науки.*

Дипломната ѝ работа в университета е как от печатна книга справочник може да се извлекат и структурират знания.

„Това е много актуално и днес, защото в информатиката голяма част от проблемите са свързани с това как събираме и структурираме знанието, как го предаваме нататък – пояснява доц. Добрева. – Моят научен ръководител Стефан Керпеджиев беше научен сътрудник в Института по математика и информатика. Той ми предложи да започна работа при тях.“

Това се случва в кризисни времена – началото на 90-те години на миналия век. Тогава няма много възможности за аспирантури или докторантури, както се наричат сега. На Милена Добрева, която търси как да развие тема, която я интересува, не ѝ е никак лесно. Причината? Колеги ѝ подхвърлят, че интересите ѝ не са перспективни. Тя се мести от секция в секция в търсене на хора, които биха я подкрепили в нейните търсения. Така постепенно разбира, че тази област, която е много важна за достъпа в електронен вид до нашето културно наследство от миналото, е т.нар. дигитализация. Или с други думи, как дадени обекти – книги, ръкописи, карти, могат да бъдат представени в дигитален вид.

Милена Добрева печели проект, финансиран от Европейския съюз, за да се изгради в ИМИ първият център за професионална дигитализация в България. Това става в периода от 2004 г. до 2007 г. Купува се професионално оборудване. Екипът работи съвместно с Главното управление на архивите, както се нарича тогава, с Народната библиотека „Иван Вазов“ в Пловдив и с други институции.

„След като се ориентираха как се структурират тези процеси, те си направиха свои центрове, което намирам за много хубав отглас от това, което ние задвижихме – подчертава доц. Добрева. – Темата започна да навлиза в различни институции и постепенно да се трупат много опит.“

През 2007 г. я канят за пет месеца в Глазгоу, Шотландия. По онова време Университетът

В дигиталния свят решаващо е информационното поведение

Ако днес човек получава всичко съвкупно, също може да престане да мисли, твърдят учени

Доц. Милена Добрева

в града има специализиран институт за използване на нови технологии в хуманитарните изследвания. Но вместо пет месеца, тя остава там още четири години. След това работи пет години в Университета в Малта, после в Лондонския университетски колеж, който е съставен висш колеж в структурата на Лондонския университет (UCL University College London) в техния кампус в Катар.

Милена Добрева се опитва да се реинтегрира в България, но не много успешно. Въпреки че успява да донесе два сериозни проекта на Софийския университет, там не получава нужната подкрепа за реализиране на проектите. Заминава пак за Шотландия. Миналата година от Института по математика и информатика печелят проекта „Фокус“ за създаване на катедра в областта на дигитализацията на културното наследство и използването на методите на т.нар. отворена наука и отворени иновации.

*Основната идея
е първичните източници
за нашата история
и култура да достигат
до повече хора,*

а не да стоят недостъпни. И този проект е много ясно дефиниран и ориентиран в тази посока.

„Създаването на ново звено означава, че в него трябва да има достатъчно хора, които да са активни – уточнява доц. Добрева. – Така че засега правим първите стъпки, събираме екипа, започваме да работим и се надяваме, че с течение на времето ще можем да конфигурираме тази нова структура. Но структурите, сами по себе си, не гарантират

успех. Въпросът е дали една тема може да се подхване, да се работи по нея екипно и да се виждат някакви интересни резултати. За мен това е най-важното.“

Обществото ни приема за даденост това, че библиотеки, музеи, архиви, галерии изостават от технологичния бум. Те не водят напред иновациите, понеже това са скъпи дейности. Ориентират се малко по-късно да прилагат това, което в други сектори използват отдавна. Интересно е да се разбере как тяхната дейност може да стимулира някакъв вид нови развиятия. Защото това са институции, които съхраняват паметта на обществото. С масовото навлизане на изкуствения интелект започват притеснения, че хората ще загубят възможността си да разсъждават и да мислят.

„Ако човек получава всичко смляно и съвкупно, сега също има достатъчно начини да престане да мисли“, категорична е доц. Добрева. Според нея е важно

да се работи с първоизточници, а не да се разчита, че някой ще каже нещо в публичното пространство

и то ще бъде прието като чиста монета. Добре е да може човек да се ориентира и да намери водата от извора, не само да получава някакви полусдъвкини неща. Не е достатъчно само да се правят видими повече паметници на културното наследство, но и да се работи за повишаване грамотността на хората. Те трябва да осъзнаят, че има първични и вторични източници, има изкривявания, има различни видове когнитивни уловки и начина, по който се представя информацията.

„В последните години се говори за критично мислене, въпреки че не е добре дефинирано какво значи това – пояснява доц. Добрева. – Но да си задаваме въпроса дали нещо, което виждаме, е чиста монета, доколко можем да му вярваме, са основни компоненти от една много интересна област в информационните науки, която се нарича информационно поведение. Това означава как хората търсят и използват информацията. Намирам това за много интересна тема – между областите на това как се организира информация, и психологията.“

Екипът на Проекта иска работата с културното наследство да бъде пречупена през информационното поведение. Друга, философска концепция в информационните науки е т.нар. информационна потенциалност, казва изследователката. Това е не само какво може да извличаме като информация или като знание от някакъв обект, като една

възможност за създаване на ново знание. Това е цялата палитра от различни възможности да анализираме един обект.

Екипът на проекта „Фокус“ си поставя за цел повече институции у нас, като музеи, библиотеки и други, да използват технологични средства по интелигентен начин, а не да складират информацията, която имат, само за вътрешно ползване. Те трябва да предоставят достъп и да показват как нашето наследство е част от една много по-голяма картина. Ако се започне работа със специалисти от няколко институции, после тези хора се срещат с колеги от други институции и се получава ефект на постепенно разширяване. В България страдаме от това, че от десетилетия няма добра държавна политика в областта на цифровото наследство, няма и достатъчно методическа, инфраструктурна и финансова подкрепа за библиотеките, музеите, галериите и архивите, обобщава доц. Добрева.

„Всъщност в технологично отношение във „Фокус“ имаме три основни направления – подчертава доц. Добрева. – Едното е свързано с така наречените събирки от дигитални данни (collections as data). Другата област е свързана с подготвянето на тримерни обекти, само че по много качествен начин, с подробни описания какви решения са били взимани при правенето на тези модели. Третата област е изкуственият интелект. Някои хора не си дават сметка, но всичко, което изкуственият интелект генерира, зависи от това как той е обучен.“

Преди повече от двадесет години Милена Добрева пише доклад, озаглавен „Знае ли светът, че и ние нещо сме му дали?“, в който разглежда старобългарските ръкописи през призмата на информатиката. Тогава тя е убедена, че ако не дигитализираме и не сме видими, все едно ни няма в дигиталното пространство. И е факт, че за много хора това е единственият начин за достъп до културното ни наследство.

Днес доц. Добрева би перифразирала темата на статията си така – „Знае ли светът какво точно сме му дали?“. Защото онлайн може да се намерят различни неща. Ако примерно човек търси в интернет български носии, може да попадне на много изображения, базирани върху украински носии. Това е славянска носия и има някакви общи елементи. Но така по никакъв начин не е обхванато богатството и разнообразието на нашите носии. И всичко което имаме, в един момент остава скрито и има опасност, ако не се поднесе по някакъв начин в тази дигитална област, не само да остане забравено и невидимо, а потребителите да получават изкривена информация за нашето минало.